

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 7, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
VOLUME 7, ISSUE 1

ТОШКЕНТ-2024

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марковна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлоқ
хужалиғини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайжон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариши давлат университети

Махкамова Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

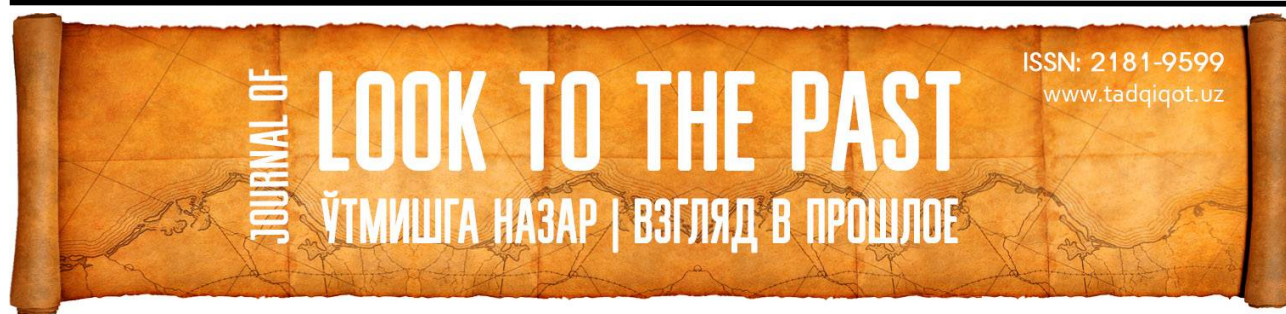
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Худайкулов Тулқин Дўстбобоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз далам педагогика институти

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Жаҳонгирбек Жонқобилов СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИДА ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА СУҒОРИШ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ.....	4
2. Обиджан Мадаминов ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ХАЛҚАРО МУНОСАБАТЛАР ТИЗИМИНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	10
3. Акмал Менглибоев СУРХОН ВОҲАСИДА 1921-1922 ЙИЛЛАРДА МИЛЛИЙ ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ КУЧАЙИШИ.....	15
4. Baxtiyor Nazirov XOTIN-QIZLAR SPORTINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI VA MAVJUD MUAMMOLAR.....	22
5. Mukhiddinjon Primov O‘ZBEKISTONDA KARTOGRAFIK FAOLIYATNI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARNING QO‘LLANILISHI.....	28
6. Asror Raximov QARSHI CHO‘LI TARIXIGA NAZAR.....	35
7. Kamoliddin Toshov IKKINCHI JAHON URUSH YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATI AHOLISINING G‘ALABAGA QO‘SHGAN MUNOSIB HISSASI.....	42
8. Sanjarbek Shoyimov SOVET-AFG‘ON URUSHIDA O‘ZBEKISTONNING ISHTIROKI VA URUSHNING U UCHUN SALBIY OQIBATLARI.....	49
9. Ikrom Xudayberdiyev DYURAND CHEGARA CHIZIG‘IGA AFG‘ONISTON VA POKISTONNING MUNOSABATI.....	57
10. Иззат Юсупов МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА “ЎЗБЕКИСТОН ПОЧТАСИ” БУХОРО САМАРҚАНД ВА НАВОИЙ ФИЛИАЛЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	63
11. Шерзоджон Чориев АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР ТАРИХИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	69
12. Мардон Хасанов ХОРАЗМДАГИ ИСЛОМДАН ОЛДИНГИ ДИНИЙ ҚАРАШЛАР (ХРИСТИАНЛИК МИСОЛИДА).....	76

Kamoliddin Tojinorovich Toshov,
Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

IKKINCHI JAHON URUSH YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATI AHOLISINING G'ALABAGA QO'SHGAN MUNOSIB HISSASI

For citation: Kamoliddin T. Toshov. WORTHY CONTRIBUTION OF THE POPULATION OF SURKHANDARYA REGION TO THE VICTORY DURING THE SECOND WORLD WAR. Look to the past. 2024, vol. 7, issue 1, pp.42-48

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10614761>

ANNOTATSIYA

Maqolada muallif ikkinchi jahon urush yillarida o'zbek xalqining fashizm ustidan qozonilgan g'alabaga qo'shgan hissasini, surxondaryoliklarning frontdagi qahramonliklari hamda vatanparvarligi bilan bog'liq jihatlarni tahlil qilish orqali ko'rsatib bergan. Maqolada ikkinchi jahon urush yillarida o'zbek xalqining Buyuk G'alabaga qo'shgan hissasi, vatandoshlarimiz hayoti, jasorati va matonati hamda Surxondaryo viloyati ahlining frontdagi ko'rsatgan qahramonliklari, Vatan ozodligi uchun jon fido qilgan marhum azamat jangchilarning nomlarini e'zoz bilan tilga olish, ular bilan faxrlanish kabi jihatlar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: front, front orti, mudofaa, urush, qahramonlik, do'stlikka sodiq, partizan, razvedka, mehr-oqibat, vatanparvarlik, jasorat.

Камолиддин Таджинорович Тошов,
доктор философских наук (PhD),
Термезский университет экономики и сервиса.

ДОСТОЙНЫЙ ВКЛАД НАСЕЛЕНИЯ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ В ПОБЕДУ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

АННОТАЦИЯ

В статье автор показал вклад узбекского народа в победу над фашизмом в годы Второй мировой войны, проанализировав аспекты, связанные с героизмом и патриотизмом сурхандарьинцев на фронте. В статье вклад узбекского народа в Великую Победу, жизнь, мужество и стойкость наших соотечественников, а также героизм жителей Сурхандарьинской области на фронте, упоминание имен погибших. В статье исследуются граждане, отдавшие свою жизнь за свободу Родины, и гордость за них.

Ключевые слова: фронт, тыл, оборона, война, героизм, верность дружбе, партизан, ум, доброта, патриотизм, мужество.

Kamoliddin T. Toshov,
Doctor of Philosophy (PhD),
Termez University of Economics and Service.

WORTHY CONTRIBUTION OF THE POPULATION OF SURKHANDARYA REGION TO THE VICTORY DURING THE SECOND WORLD WAR

ABSTRACT

In the article, the author showed the contribution of the Uzbek people to the victory over fascism during the Second World War, analyzing aspects related to the heroism and patriotism of Surkhandarya residents at the front. In the article, the contribution of the Uzbek people to the Great Victory, the life, courage and fortitude of our compatriots, as well as the heroism of the people of Surkhandarya region at the front, the mention of the names of the deceased citizens who sacrificed their lives for the freedom of the Motherland, and the pride in them are studied in the article.

Index Terms: front, rear, defense, war, heroism, loyalty to friendship, partisans, intelligence, kindness, patriotism, courage.

1. Dolzarbligi:

Dunyoda tinchlikni saqlash insoniyatning tinch va xotirjam yashashini ta'minlash bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri sanaladi. Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar asosida xalqimizning ma'naviy salohiyatini oshirish, milliy o'zligini yuksaltirish, yurtparvarlik, insonparvarlik g'oyalarini shakllantirishga e'tibor berilmoqda. Qolaversa, o'zbek xalqi mardonavor bosib o'tgan Ikkinchi jahon urushi tarixini xolisona o'rganish dolzarb vazifa hisoblanadi. O'zbek xalqi ham ushbu g'alabani ta'minlanishiga o'zining munosib hissasini qo'shdi. XX asr insoniyat tarixida Ikkinchi jahon urushi eng og'ir fojiviy iz qoldirgan tarixiy voqealardan sanaladi. Ikkinchi jahon urushida o'sha davrda mustaqil bo'lgan 73 ta davlatdan 62 tasi ishtirok etgan va bu jarayon butun dunyo aholisining 80 foizini qamrab olgan. 110 million qurolli askar ishtirok etgan bu urushda taxminiy hisob-kitoblarga ko'ra, 60 million kishi qurbon bo'lgan. Shu bois ham bu urush chin ma'noda haqiqiy Jahon urushiga aylanib ketgani e'tirof etiladi.

O'zbekiston xalqlarining Ikkinchi jahon urushidagi ishtiroki, ularning fashizm ustidan qozongan g'alabaga qo'shgan hissasini xolisona o'rganish tarixiy xotira uchun ham, kelajak avlod uchun ham nihoyatda zarurdir. Ikkinchi jahon urushi davrida million-milionlab begunoh insonlarning umri xazon bo'lganini, qancha-qancha oilalar xonavayron bo'lib, go'daklar etim qolganini tarix, bugungi va kelajak avlod hech qachon unutmaydi. Bu g'alaba jahon xalqlari tarixida hech shubhasiz, abadiy saqlanib qoladigan ulug' sanadir. Bu sana Xalqaro miqyosda ham e'tirof etilganligi sababli, Ikkinchi jahon urushi qurbonlari xotirasi uchun 2004 yil noyabr BMT Bosh Assambleyasi rezolyusiyasida 8 va 9 may kunlarining Xotira va Yarash kuni sifatida e'lon qilinishi bu boradagi muhim tadbirlardan sanaladi. Chunki aynan shu g'alaba insoniyatni behisob balo-qazolardan saqlab qoldi. Shu bois ikkinchi jahon urushida fashizm ustidan qozonilgan g'alabaning ahamiyati hech qachon o'z qadrini yo'qotmaydi hamda bu mavzu dolzarbligicha qoladi.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi:

Mavzuni yoritishda tarix fanining tarixiylik xolislik, muammoli xronologik, ketma-ketlik, qiyosiylik, taqqoslash, oddiydan murakkabga tomon izchillik sengretika metodlaridan umumiy foydalanildi hamda unda Ikkinchi jahon urushi yillarida Surxon vohasi ahlining frontda va front ortidagi jasoratlari tarixiy manbalar asosida ko'rsatiladi. Maqolada ko'tarilgan masala tarixnavislik fanida nisbatan kam o'rganilgan soha sanaladi.

Surxondaryoliklarning urush yillarida frontda va front ortidagi jasoratlari to'g'risida ko'pgina asarlar yaratildi. Biroq Sh.Karimovning "G'alabaga qo'shilgan hissa" asarida o'zbek xalqining frontga qo'shgan hissasi yoritilgan bo'lsa, S.Tursunov va T.Pardaevlarning "Ikkinchi jahon urushi yillarida Sherobodliklarning jasorati", o'sha mualliflarning "Unitilmas jasorat", S.Tursunov, O.Soatov, X.Jo'raevlarning "Xotira barhayot-qadrlash mangu", O.Soatov, S.Tursunov va K.Toshovlarning "Frontdan kelgan xatlar" kitoblarida Surxon vohasi ahliga jigargo'shalaridan

kelgan xatlarida vatanparvarlik tuyg'ulari va ko'rsatgan jasurligi yoritilgan bo'lsa, O.Soatov, S.Tursunov va K.Toshovlarning "Vatan yo'lida fidoiy jonlar" asarida vatanimiz yo'lida o'z jonini fido etgan jafokash xalqimizning metin irodali vakillari haqida bayon etilgan. Ammo ushbu mavzu tadqiqot ob'ekti sifatida maxsus o'rganilgan emas.

3. Tadqiqot natijalari:

Darhaqiqat, fashistlar Germaniyasi ustidan g'alabani ta'minlashda o'zbek xalqining ham nihoyatda katta hissasi bor. Mash'um urush yillarida o'zbek xalqi ham fashizmga qarshi kurashda mislsiz jasorat ko'rsatdi. Front ortidagi tinimsiz mehnat, hisobsiz yo'qotishlar cheksiz azob va uqubatlar xalqimizning sabr-bardoshini, chidam va matonatini yana bir bor sinovdan o'tkazdi. Front chiziqdarida olib borilgan beomon janglarda mardlik va shijoat ko'rsatgan o'zbek jangchilarining jasorati so'nmas qahramonlikka aylandi.

SSSR ga hujum qilgan fashistlarning qo'qqisidan havo hujumi uyushtirishi mumkin bo'lgan hududlar qatoriga Termiz shahri ham kiritildi. Chunki bu davrda Eronda beqaror vaziyat hukmron bo'lib, dushman samolyotlarining Eron yoki Afg'oniston orqali hujum uyushtirish xavfi ham yo'q emas edi. Buni inobatga olgan Termiz shahar ijroiya komiteti "havo hujumi bo'yicha Termiz shahar territoriyasini xavfli zona deb e'lon qilish haqida" farmoyish chiqardi. Havo hujumi bo'lgan taqdirda amalga oshirilishi lozim bo'lgan ishlar va chora-tadbirlar belgilab olindi.

Harbiy xizmatga chaqirilgan vohadoshlarimizning bir qismi 1941-yilning 28-avgustida 58-o'qchi korpusi 68-tog'-o'qchi diviziyasining 139-artilleriya polki tarkibida Eronga yuborildi. Negaki, AQSh va Buyuk Britaniya hukumatlari Sovet Ittifoqiga jo'natayotgan harbiy yordamning bir qismi aynan Eron orqali o'tkazilayotgan edi. Surxondaryolik jangchilar Tehron konferensiyasi ishining tinch o'tishida ham o'z hissalarini qo'shishdi. Ularning Eronda bo'lishi to 1945-yilning yoziga qadar davom etdi.

Urushning ilk oylaridan mehnatkashlarning iltimosiga binoan O'zbekistonda milliy qo'shilmalar tuzishga alohida e'tibor qaratildi. Jumladan, 1942-yil yanvarida Termiz shahrida 92-alohida o'qchi milliy brigadasi tashkil qilindi[1].

Termiz shahrida surxondaryoliklardan 213-o'qchi diviziya shakllantirildi. 1941-yil 1-noyabridan diviziya O'rta Osiyo harbiy okrugiga bo'ysundirildi. Uning joylashish joyi Termiz shahri harbiy qo'rg'oni bo'ldi. Shu erdan frontga jo'natildi va 1943-yil 1-martidan Oliy Bosh Qo'mondonlik Stavkasining zahirasi kiritildi. Ushbu qism dastlab Kursk ostonalarida o'zini ko'rsatdi. Jangchilarimiz Shebakino va Belgorod shaharlarining janubida qattiq turib jang qildilar, birinchilardan bo'lib Dneprdan kechib o'tishdi, Moldaviyani ozod etishdi, Yassi-Kishinyov operatsiyasi va Visla-Oder operatsiyalarida qatnashib, Ruminiya, Polsha va Chexoslovakiyani ozod qilishda ishtirok etishdi. Dneprni kechib o'tishda ko'rsatgan jasoratlari uchun 213-diviziyaning quyidagi zobitlari-termizlik mayor Lyubimov Aleksey Ilich, diviziya shtabi boshlig'i podpolkovnik Baranov Nikolay Andreyevich, 739-o'qchi polkining komandiri, podpolkovnik Vashkevich Aleksandr Aleksandrovich va 585-o'qchi polkining komandiri Zaykovskiy Nikolay Vasilevichlar Sovet hukumatining yuksak unvoni bo'lgan Sovet Ittifoqi Qahramoni unvoniga sazovor bo'lishdi. Janglarda ko'rsatgan qahramonliklari uchun faxriy 213-Novoukrain diviziyasi nomini oldi[2].

Termizlik A.F.Marchenko (1924-2003) urush boshlangan kezlarda endigina 9-sinfni bitirgan edi. Yosh bo'lishiga qaramay, hamshiralar tayyorlash kurslarida o'qidi va Termizdan frontga jo'nayotgan 213-o'qchi diviziyaning 373-tibbiy-sanitariya qismiga qabul qilindi. Shu tariqa bu ayolning jangovor hayoti boshlandi. Kursk yoyi janglaridagi jasorati tufayli "Jangovor xizmatlari uchun" medali bilan taqdirlandi. Keyinchalik, Dnepr daryosini kechib o'tish paytida ko'rsatgan jasorati uchun ikkinchi marta ana shunday medal bilan mukofotlandi. Ruminiya, Polsha va Chexoslovakiyani ozod qilishda, Visla va Oderdagi jang maydonlaridan o'nlab yaradorlarni olib chiqqanligi uchun "Qizil Yulduz" ordeni va yana 3 ta medal bilan ham taqdirlandi. 1945-yilda u qadrdon Termiz shahriga sog'-salomat qaytib keldi. Keyinchalik, 1977-yilda Termiz shahridagi 3-sonli maktabda jangovor shon-shuhrat muzeyini tashkil etdi. Uch marta janggohlar o'tgan joyga borib, ko'plab eksponatlar olib keldi. Ana shunday eksponatlardan 28 tasini Ittifoq Qurolli Kuchlar muzeyiga, SSSR xalq yutuqlari ko'rgazmalariga taqdim etdi. U o'zi tashkil etgan jangovor shon-

shuhrat muzeyi haqida va ikkinchi jahon urushi qatnashchilari to'g'risida hikoya qiluvchi kitob muallifi hamdir[3].

213-o'qchi diviziyasida xizmat qilgan sherobodlik Jovli Boymatovich Boymatov jangovor yo'lini 1943-yilning mart oyidan Shimoliy Donesk yoqasida to'p mo'ljallovchisi (navodchik) sifatida boshladi. Xarkov va Merefa shaharlari bo'sag'asidagi janglarda o'zini ko'rsatdi. Jovli Boymatov 1944-yil 20 avgustda boshlangan Yassi-Kishinev va Berlin operatsiyalarining qatnashchisi. 1945-yil 18-aprel kuni Jovli Boymatov komandirlik qilayotgan to'p raschyoti 16 ta tank madadiga tayangan holda qarshi hujumga o'tgan dushman bilan olti marta to'qnashdi. To'p raschyotining butun tarkibi ishdan chiqdi, ammo komandir Jovli Boymatovning bir o'zi jangni davom ettirdi va dushman hujumini qaytarish davomida fashistlarning uchta tanki va 50 nafar askarini safdan chiqardi.

Bu jangda Jovli Boymatovning o'zi ham halok bo'ldi, ammo birorta fashistni o'tkazmadi. Qahramonning jasi Germaniyadagi Nodersdref qishlog'idan 400 metr shimoli-sharq tomondagi Bezimyannaya tepaligida dafn qilingan. O'limidan so'ng 1943-yil 4-dekabrda 37-armiya qo'mondoni va 1945-yil 19-may kuni 52-armiya qo'mondoni buyrug'i bilan 1- va 2-darajali "Vatan urushi" ordenlari bilan mukofotlandi[4: B. 281-282].

Ushbu diviziya tarkibida xizmat qilgan sherobodlik vohadoshimiz G'ofir Aminqulov (1925-2017) ham katta jasorat ko'rsatdi. Dneprning narigi qirg'og'ida sovet qo'shinlari plasdarm egallab olganlarida sanitar bo'lib xizmat qilayotgan G'ofir Aminqulov o'z hayotini xavf ostiga qo'yib, yuzlab yarador jangchilarning hayotini saqlab qoldi. 1943-yil noyabr boshida bo'lib o'tgan janglarda yarador askarni olib chiqish paytida nemislar tomonidan otilgan mina portlashi oqibatida og'ir yarador bo'ldi va 1944-yili urush nogironi sifatida uyiga qaytarib yuborildi. G'ofir Aminqulov urushda ko'rsatgan jasorati uchun 1944-yilda 1-darajali "Vatan urushi" («Otechestvennaya voyna») ordeni bilan mukofotlandi[4: B. 97-100].

Ushbu diviziyada xizmat qilgan yurtdoshlarimizdan biri sherobodlik Umar Xolmurodovdir (1906-1966 yy.). 1943-yilning 6-martida harakatdagi armiya safiga chaqirildi. Urush yillari 1-gvardiyachi havo desanti diviziyasi, 4-gvardiyachi havo desanti artilleriya polkida batareya komandiri o'rinbosari, keyinchalik batareya komandiri sifatida Novgorod oblastining Staraya Russa ostonasidan boshlab, Ukrainaning Kiyev, Chernigov, Korsun-Shevchenko, Cherkassk oblastlari, Moldaviya SSR, Ruminiya, Vengriya va Chexoslovakiya singari davlatlarni fashistlardan ozod qilishda qatnashdi. 1944-yilning sentyabrida yarador bo'ldi. Shunga qaramay, quroldoshlaridan orqada qolib ketmaslik maqsadida davolanishni to'liq tugatmay, jangovor faoliyatini davom ettirdi. Urush vaqtida jangchi-shoir sifatida tanildi. Uning frontdan yo'llagan she'rlari Surxondaryo oblast va front gazetalarida muntazam chop etib turildi. Janglarda ko'rsatgan qahramonliklari uchun bir nechta orden va medallar bilan taqdirlandi[4: B. 165].

O'nlab surxondaryoliklar razvedkachilik bilan shug'ullandi. Ana shunday qo'rqmas va dovyurak razvedkachilar orasida termizlik Xurram Ashurov, Normurod Mamatqulov va sherobodlik Sergey Petrov singari vatanparvarlar ham bor edi. Bu yigitlar dushman ichiga kirib, "til" olib kelishdek og'ir vazifani sharaf bilan bajardilar. Normurod Mamatqulov urush davomida 70 nafar fashistni qo'lga tushirishga muvaffaq bo'ldi. Ulardan 65 nafari oddiy askar va 5 nafari zobitlar edi[5].

Termiz shahrilik Xurram Ashurov 14 yoshda bo'lishiga qaramay 1941-yil iyunida frontga jo'nab ketdi. Xurram Ashurov urushda razvedkachi sifatida ish boshladi. Qo'mondonlik topshirig'i bilan tez-tez front chizig'idan o'tib, ma'lumot to'plash hamda "til" olib kelish bilan shug'ullanar edi. Urushdan keyin shtabdagilar hisoblab ko'rishsa, u to'rt-yil ichida 233 nafar "til", shundan 34 nafari fashist zobiti edi. 1945 yilning yanvarida 57-gvardiyachi diviziya qo'mondoni, atoqli o'zbek sarkardasi general Sobir Rahimov uni o'z ad'yutanti etib tayinladi. O'zining tili bilan aytganda, u "polk o'g'li" (ruscha «sin polka») va general Sobir Rahimovning tutingan o'g'li edi. Urush davomida 8 marta jarohat, Xurram Ashurov uch marta kontuziya oldi. Qizil askar daftarchasi o'q bilan teshilgan edi. 21 ta hukumat orden va medallari bilan taqdirlandi[6].

Yana bir dovyurak razvedkachi-yurtdoshimiz sherobodlik Ulash Qurbonovdir (1910-2000 yy). Uning jangovor hayoti 1943-yildan boshlandi. Oldiniga aloqachi, so'ngra razvedkachi bo'lib

xizmat qildi. Bir necha marta razvedkaga jo'natilgan bo'lsa, hammasi muvaffaqiyatli kechdi. U ko'p marta "til" olib kelishga muvaffaq bo'ldi. 1944-yil aprel-mayda Sevastopolni ozod qilishda qatnashdi. Bundan keyin 2-Belorussiya fronti tarkibida Polsha va Germaniyani ozod qilishda qatnashdi. Urushda ko'rsatgan jasorati uchun 1-darajali "Vatan urushi" ordeni, 1-darajali Shuhrat ordeni va boshqa medallari bilan taqdirlandi.

Urush yillarida dushmanning orqa tomonidan turib olib borilgan partizanlik harakatlarida qatnashgan vohadoshlarimiz polk komandiri Ahmad Siddiqov va sariosiyolik partizan A.P.Sornaskiyning nomini keltirib o'tish mumkin. Andrey Petrovich Sornaskiy batalon komandiri bo'lib, o'z jangchilari bilan bosqinchilarga qaqshatqich zarbalar berdi. A.P.Sornaskiy bataloni 49 kunda etti marta jangovar operatsiyalar uyushtirishga erishdi. Ular bu operatsiyalarda 82 nafar fashistni o'ldirib, dushmanlarning 6 ta mashinasini qo'lga tushirdi, 160 bosh qoramol esa nemislar qo'lidan tortib olindi[7].

II jahon urushi o'zining ko'lami jihatidan eng katta va eng qirg'inbarot urush edi. Bu urushda Qizil Armiyaning 35,5 mln. nafar askari qatnashdi. Har beshinchi askar orden va medallari bilan mukofotlandi. 11681 kishiga Qahramon unvoni berildi. 2532 kishi esa "Shuhrat" ordenining to'la kavaleri bo'ldi[8]. Urush yillarida frontda ko'rsatgan jasoratlari uchun o'zbekistonliklardan 120000 jangchi hukumat orden va medallari bilan taqdirlandi. Ulardan 280 kishi Sovet Ittifoqi Qahramoni unvoniga sazovor bo'ldi, shundan 69 nafari o'zbek edi. 32 kishi "Shuhrat" ordenining har uchala darajasi bilan taqdirlandi. Surxondaryoliklardan olti nafari-yefreytor I.M.Kolodiy, mayor A.I.Lyubimov, Kichik leytenant M.F.Murashkin, polkovnik S.F.Protsenko, gvardiyachi polkovnik S.I.Chernishev, A.B.Shamkaevlar Sovet Ittifoqi Qahramoni, uch nafari esa "Shuhrat" ordenining to'la nishondori bo'ldilar. 3769 kishi turli xil orden va medallar bilan mukofotlandi.

1941-yilda O'zbekiston aholisi jami 6,5 million kishini tashkil etgan, shundan urushda O'zbekistondan 1 million 951 mingga yaqin kishi ishtirok etib, shundan 538 ming o'zbekistonlik fuqarolar xolok bo'ldilar. Urush davrida 158 ming hamyurtlarimiz bedarak ketgan bo'lsa, sovet tuzimi siyosati tufayli boshqa o'lkalarga quloq va surgun qilingan 59 mingdan ortiq yurtdoshlarimiz urushda boshqa o'lkalar hisobidan qatnashgan[9]. Surxondaryoliklardan 82274 kishi frontga jo'natilgan bo'lsa, shundan 22500 nafari qaytib kelmadi. Birgina Sherobodning Qizilolma qishlog'idan urushga ketgan 200 dan ortiq yigitdan 122 nafari qahramonlarcha halok bo'ldi.

Xuddi shu tumandagi Xo'janqon qishlog'idan urushga yuborilgan 162 kishidan 97 kishi, Zarabog' qishlog'idan esa 281 kishidan 146 nafari uyiga qaytib kelmadi. Xatak qishlog'idan bo'lgan usta Turobnazar boboning nevara va chevaralaridan 22 nafari urushga jo'nab ketdi. Ulardan 15 nafari qahramonlarcha halok bo'ldi. Shu qishloqdan Jo'ra bobo Norpo'latov oilasidan besh o'g'il-Noziriddin, Abdunazar, Anvar, Hamdam va G'oyibnazar Jo'raevlar urushga ketishdi. Ulardan yolg'iz G'oyibnazar Jo'rayevgina Stalingrad jangida qattiq yaralanib, urush nogironi sifatida qaytib keldi.

Mustaqillik yillarida front va front orti ishlarida qatnashgan fuqarolarimiz hukumatimiz tomonidan alohida g'amxo'rlikka olindi. Fashizm ustidan qozonilgan g'alabani 50 yilligi munosabati bilan janglarda halok bo'lgan 400 mingga yaqin yurtdoshlarimiz to'g'risida 33 jildlik "Xotira" kitobi yaratildi. 1999-yil 2-martda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "9-mayni Xotira va qadrlash kuni, deb e'lon qilish to'g'risida" gi Farmoni e'lon qilindi. Shundan buyon fashizm ustidan g'alaba qozonilgan 9-may kuni yurtimizda "Xotira va qadrlash" kuni sifatida o'tkazilmoqda. Urushda qurbon bo'lganlarni xotirlash, biz bilan hozirgi kunlarda yonma-yon yashayotgan urush faxriylari va front orti ishlarida qatnashgan yurtdoshlarimizni qadrlashdek insoniy ishlar yoshlarni Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyatga egadir.

Bugungi kunda esa keksalik gashtini surayotgan urush faxriylari yoshlarimizni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda katta hissa qo'shib, mustaqil O'zbekistonimiz yoshlariga Vatanga muhabbat, do'stga sodiqlik, sabr-qanoat, insofu diyonat, ota-onaga hurmat, mehnatsevarlik hislarini o'z nasihat va o'gitlari orqali singdirmoqdalar hamda davlatimizning yanada ravnaq topishiga o'z hissalarini qo'shmoqdalar. Jumladan, jaryi yilning 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirishlar kiritish bo'yicha umumxalq referendumida ikkinchi jahon urushi qatnashchilari Qumqo'rg'on tumanidagi "Munchoqtepa"

mahallasidan 100 yoshdagi Hayit Musaev hamda Denov tumanidagi “A. Jomiy” mahallasidan 98 yoshli Dosek Meredovlar vatan oldidagi vazifasini bajarish uchun Surxondaryodagi referendum uchastkalarida o‘zlari borib qatnashdilar. Bundan ko‘rinib turibdiki yigitlik chog‘ida vatan uchun kurashgan bo‘lsa, keksalik chog‘ida ham vatan ravnaqiga o‘z hissasini qo‘shmoqdalar.

O‘zbekistonda istiqomat qiluvchi ikkinchi jahon urushi va front orti qatnashchilarining soni 2023-yil 6-may holatiga ko‘ra 174 nafarni tashkil qiladi. Ularning soni viloyatlar kesimida qataydigan bo‘lsak, Qoraqalpog‘iston Respublikasida 3 nafar, Andijon viloyatida 6 nafar, Buxoro viloyatida 7 nafar, Jizzax viloyati 6 nafar, Qashqadaryo viloyatida 10 nafar, Navoiy viloyatida 9 nafar, Namangan viloyatida 3 nafar, Samarqand viloyatida 10 nafar, Sirdaryo viloyatida 3 nafar, Surxondaryo viloyatida 8 nafar, Toshkent viloyatida 26 nafar, Farg‘ona viloyatida 19 nafar, Xorazm viloyatida 5 nafar hamda Toshkent shahrida 55 nafarni tashkil etadi. Respublika bo‘yicha 100 va 100 yoshdan oshgan Ikkinchi jahon urushi va frontorti qatnashchilarining soni 25 nafarni tashkil qiladi.

Hozirgi kunda Ikkinchi jahon urushida qatnashgan surxondaryolik jangchilardan 8 nafari hayot bo‘lib, ularning aksariyati 97 yoshdan 101 yoshgacha umr ko‘rib kelayotgan piru badavlat muhtaram otaxonlarimizdir. Jumladan, Boysun tumanidan Hamroev Shohimardon 101, Qulliev Jumaqul va Qumqo‘rg‘on tumanidan Musaev Hayit 100, Oltinsoy tumanidan Abdurahmanov Xoliq 99 yosh, Denov tumanidan Meredov Dosek, Sherobod tumanidan Ilamanov Kenja va Sho‘rchi tumanidan Shoymardanov Oqboylar 98, Mirzarahimov Raxmonberdi 97 yoshlarida Buyuk G‘alabaning 78 yilligini eson-omon nishonlab, vatondoshlari va farzandlarni hurmatiga sazovor bo‘lib turibdilar. Surxondaryo viloyati xokimligi ularning har biriga 9-may -Xotira va qadrlash kuni munosabati bilan urush va mehnat faxriylariga yo‘llagan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yo‘llagan tabrik va 18 million so‘mdan pul mukofatlarini taqdim etdi.

4.Xulosalar:

Tadqiqot natijasiga ko‘ra, xulosa tarzida quyidagilarni aytish mumkin:

Ikkinchi jahon urushi yillarida fashizm balosiga qarshi kurashda butun insoniyat qatorida O‘zbekiston, shu jumladan, Surxondaryo viloyati aholisi ham mislsiz jasorat ko‘rsatdi. Urushning sovuq shamoli voha ahlining turmush tarzini izdan chiqardi. Ming-minglab xonadonlarga g‘am-qayg‘u olib keldi. Minglab insonlarning yaqinlari, ota-onalari, o‘g‘il-qizlari, aka-uka va opa-singillaridan ayirdi. Odamlar front ortida mashaqqatli mehnat, ochlik va yupunlik azobini tortdi. O‘n minglab yosh yigitlar jang maydonlarida shahid ketdi. Biroq bu yo‘qotishlar voha ahlining irodasini buka olmadi.

Fashizmni yakson qilishda surxondaryolik botirlar ham qo‘llariga qurol olib mardlik namunalarini ko‘rsatib, dushmanga ayovsiz qirg‘in keltirdilar. Bu qonli janglarda vatan ozodligi yo‘lida minglab surxondaryoliklar shahid bo‘lgan bo‘lsa, minglab botir azamatlar g‘alaba bahorini qarshilab, o‘z yurtlariga ochiq yuz bilan qaytish baxtiga muvaffaq bo‘ldilar.

Umuman olganda Ikkinchi jahon urushi butun insoniyatni og‘ir sinovdan o‘tkazdi. Ushbu urushdan chiqarilgan eng katta saboq sifatida urushning oldini olish, dunyoda tinchlikni saqlab qolish umumbashariy muammolardan biri ekanligi e‘tirof etildi.

Iqtiboslar/ Сноски/ References:

1. Surxondaryo viloyat davlat arxivi. 45-fond, 1-ro‘yxat, 27-ish, 204-varaq. (State archive of Surkhandarya region. Fund 45, list 1, case 27, sheet 204.)
2. https://ru.wikipedia.org/wiki/213-ya_strelkovaya_diviziya
3. Termiz shahridagi 213-novoukrain o‘qchi diviziyasining Jangovor shon-sharaf muzeyi arxivi materiallaridan foydalanildi. (Materials from the archives of the Museum of Battle Glory of the 213th Novoukrainian Rifle Division in Termiz were used)
4. Soatov O., Tursunov S., I.Umarov, K.Toshov. Frontdan kelgan xatlar... - B. 281-282. (Soatov O., Tursunov S., I. Umarov, K. Toshov. Letters from the front... - P. 281-282.)
5. “Lenin bayrog‘i” gazetasi. 1975-yil, 25-aprel. ("Lenin Banner" newspaper. April 25, 1975.)

6. Моложавенко В. Жаркое солнце Сурхана. - Москва: Мысль, 1982. - С. 186-188. (Molожavenko V. Jarkoe solnse Surkhana. - Moscow: Mysl, 1982. - S. 186-188.)
7. Tursunov S.N. Xotira barhayot-Qadr mangu. - Toshkent: Fan, 2010. - B. 189. (Tursunov S.N. Memory is alive - Qadr is eternal. - Tashkent: Science, 2010. - P. 189.)
8. <https://bdsa.ru/>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning buyuk G'alabaniy 75 yilligi hamda Xotira va qadrlash kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi // <https://uza.uz/uz/posts/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-buyu-09-05-2020>

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 1 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 7, НОМЕР 1

LOOK TO THE PAST
VOLUME 7, ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000